

← אזור פארק מערות עדולם
מתאפיין בשטחים פתוחים,
בשדות חקלאיים ובכרמי ענבים

← דודא רפואי, מצמחי האזור

לוקחים את הדרך בהליכה

עולי רגל משלוש הדתות הגיעו בהליכה במשך מאות ואלפי שנים אל העיר המקודשת. יותם יעקבסון יוצא בעקבותיהם: הוא בוחר בדרך היוצאת מבית גוברין, חונך את פארק מערות עדולם, מטפס בדרך הקיסר ולא נח עד שמגיע לפתח העיר

כתב וצילם: יותם יעקבסון

שישים קילומטר ממנה.

ירושלים הפכה למוקד עלייה לרגל מאז הוקם בית המקדש בידי שלמה. אל העיר עשו עולי רגל את דרכם במשך כל ימות השנה כדי להתפלל, לקיים טקסים, לנדור נדרים ולהתיר אותם. בשלֹש שות הרגלים התקבצו בה יהודים בהמוניהם. לימים חרב המקדש, אך עולי רגל המשיכו לכתת את רגליהם לירושלים. לעולי הרגל היהודים שבאו לעיר כדי למות בה או כדי לקונן על מר גורלם וגורלה נוספו בשלב הזה גם עולי רגל נוצרים שלבם המה בקרבם מעצם האפשרות שיפסעו במקומות שבהם צעד אדונם ישו. מאות שנים אחר כך נוספו לנוצרים עולי רגל מוסלמים שבאו לחזות במו עיניהם באל־אקצא – המקום שממנו, לפי מסורתם, עלה מוחמד השמימה כדי לשוחח עם הבורא.

נכה בונים דרך

ההליכה בימי קדם בדרכים השונות היתה רצופת תלאות. היא היתה מאומצת ומתמשכת,

כש השביל מן ההולכים בו, אמרו אנשים שהבינו משהו בדרכים. ולכן, משהתגלה התווי הנכון – המשיכו ללכת בו, ולעתים זה נמשך עד היום. העולים לרגל לירושלים הגיעו אליה מכל עבריה: מכיוון אחד נמשכת הדרך לאורך שדרת ההר המרכזית, מתחילה מהעמקים הצפוניים וחוצה את השומרון עד שמידפקת על שערי העיר. בכיוון ההפוך נאספת הדרך מרחבי הנגב תוך שהיא מנערת מעליה אבק מדבר מבקעת באר שבע, מתפתלת במעלה הרי חברון ומגיעה אל ירושלים מדרום. הסעיפים המקשרים את עבר הירדן המזרחי עמה מעפילים אליה מנאת יריחו, וממערב נסלֹש לו דרכים שונות, ואלה אולי המוכרות לנו ביותר, שמחברות את ירושלים עם רצועת החוף ועם הנמל. אמנם מקובל לומר שירושלים אין ים, אבל מבחינת עולי הרגל שעברו דרך ארוכה כדי להגיע אליה, זה לא ממש נכון – הים פשוט נמצא במרחק

מדריך מהיר להולכים את כל הדרך

■ **אורך המסלול:** מבית גוברין דרך תל גודד ומצפה משואה, משם לחורבת מדרס לעתיר, להר שוכה ותל שוכה, נתיב ה"ה" (שביל ישראל), מטע, עין מסלע, עין קובי (מכאן בשביל הירוק) עד עמינדב - כ־40 קילומטר.

■ **למי מיועד:** תלוי בקצב, אפשרי גם למשפחות (בקצב אטי)

■ **עונה מומלצת:** סתיו, חורף ואביב

■ **ציוד:** נעלי הליכה, מים, כובע, קרם הגנה ופנסים (למעוניינים להיכנס למערות)

■ **מפת סימון שבילים:** מספר 9 (מבואות ירושלים)

■ **לינה:** המחוספסים שבינינו יכולים לפרוש שק שינה בחניון שריגים בפארק בריטניה (יש ברזיות), בחורבת חנות ובחניון סעדים (יש ברזיות). עדינים יותר יכולים להתפנק בלינה כפרית במושבי האזור: צפריים, ליראון (שריגים) ומטע, ובקיבוץ נתיב ה"ה".

המשך בעמוד 34

השבעים בצעדת שלושת הימים, שהופסקה אחרי יממה בשל שיטפונות. 15 אלף צועדים רטובים עד לשד עצמותיהם רוכזו בבנייני האומה לקראת פינוי חזרה הביתה. שנה לאחר מכן השתתפתי שוב בצעדה שצומצמה ליומיים במסגרת התיכון שבו למדתי, ושנה לאחר מכן צעדתי משער הגיא לירושלים במשך יום אחד. במשך השנים השתנתה תרבות הטיול ואנשים מעדיפים לטייל או למגל, אבל לא לצעוד בקבוצות ענק וללון באוהלי שדה". בימינו לא נותרה מצעדת ירושלים אלא הליכה בת קילומטרים ספורים ברחובות העיר. אולי הגיע הזמן לחדש את המסורת.

בעקבות דרך עולי הרגל

החלטתי לצאת בעקבות אחת הדרכים העיקריות של עולי הרגל בימי קדם - זו העולה מבית גוברין צפונה, בעמק הנמשך לאורך רוב שפלת יהודה, עד לירושלים. ואם כבר נאמר שבתווי חכם ממשיכים ללכת, אפילו מאות ואלפי שנים לאחר שנקבע, הרי שהכלל מוכיח את עצמו כאן: על חלק מהדרך הזאת עובר היום כביש מספר 38. מכיוון שחלק גדול מהדרך הקדומה נקבר ונעלם במרוצת הדורות תחת הכביש ותחת יישובים חדשים וחלקות חקלאיות, בחרתי נתיב העובר בשולי הדרך המקורית ופוגש בה מדי פעם. רבים מאיתנו יצאו לטייל בדרך הזאת ברכב ויעצרו בתחנות השונות כדי ללכת בכמה קטעים לאורכה. אבל מי שיצא לטרוק בהימלאיה או באמריקה הדרומית אולי יחליט הפעם לצאת לטרק יפהפה כזה ליד הבית,

ההולכים סבלו מחום השמש הקופחת ומקור בימי החורף, ונאלצו להתמודד עם סכנות של שודדים ומרצחים. מהסיבה הזו, כל עוד היה השלטון המקומי אחראי לאבטחה, הוקמו לאורך הדרכים חניונים ונקודות משמר. בתקופות שפל נאלץ השלטון לכרות בריתות עם גורמים מפוקפקים ששמרו למענו על הדרך בתמורה לשליטה מקומית, כסף ומעמד.

דרכים סלולות לירושלים נבנו לראשונה בתקופה הרומית. כדי לאפשר לסוחרים, לגובי מסים ולצבאות להתנייד ביעילות ובמהירות, הקימו הרומאים מערכת ענפה של דרכים ויצרו בכך תקדים עולמי. בבניית הדרכים הושקעו תכנון, כסף, טכנולוגיה וכוח אדם, ולקביעת התווי שלהן ניתנה תשומת לב רבה, שהביאה לבחירות ההגיוניות ביותר. זה לא מפתיע שקטעים שלמים מהדרכים השתמרו ושדרכים מודרניות סלולות באותו התווי ממש.

בתקופת האימפריה נסלל מעלה בית חורון, נסללה הדרך בתווי כביש מספר 1 (שרידי המעלה הרומי המעפיל ממוצא לעבר גבעת שאול עדיין ניכרים בשטח) ונסללה גם דרך דרומית יותר שקשרה את מישור החוף הדרומי ואת עיר יוצאי הצבא אלולטרופוליס, היא בית גוברין, עם ירושלים.

במקביל להתפתחות מערך הדרכים הרומיות הלך והתפתח מערך שלם של חאנים שסיפקו להולכים בדרך ולבהמותיהם את כל צורכיהם הללנה ולמחסה. כמה מהחאנים הללו עדיין קיימים, כמו חורבת חנות, חאן השומרוני הטוב והחאן בשער הגיא.

עם קום מדינת ישראל החלה תנועה חדשה של הולכים, או יותר נכון: צועדים. לצעירים שבינינו המושג "צעדת ארבעת הימים" או "צעדת שלושת הימים" אולי אינו מוכר או זכור רק במעורפל, אבל בשנות השישים ותחילת השבעים זה היה אחד האירועים המכוננים במדינת ישראל הצעירה, זה ומצעד צה"ל. המונים נהגו להשתתף בצעדות ההן, שהתקיימו בדרך כלל בחופשת הפסח ונועדו לשחזר את העלייה לרגל לירושלים מאזור השפלה. ביום צעדו עשרות קילומטרים ובלילה ישנו במחנות אוהלים בתנאי שדה. בין הצועדים בלטו קבוצות של מפעלים, של בנקים, של חברות ממשלתיות והסתדרותיות, בתלבושת אחידה ובליווי כלי נגינה, בלונים ודגלים. עוד יותר מהן בלטו יחידות צבאיות שצעדו, לעתים בשמאל-ימין, את כל הדרך והתחרו על ייצוג המדינה בצעדה מפורסמת בהולנד. הסיום היה מצעד גדול ומרשים ברחובותיה הראשיים של ירושלים.

גידי בשן, רכז קהל ויער של הרי ירושלים בק"ק, מספר: "לי כנער יצא להשתתף בשנות

הדרך שלי לירושלים

דבי הרשמן, אנתרופולוגית,

אוצרת לתרבויות פרהיסטוריות במזיאון ישראל

כשאומרים לי "הדרך לירושלים" אני נזכרת בדרכים האישיות שלי אל העיר, שאמנם לא נולדתי בה אך איכשהו הובילה אותי אליה משחר היותי. הדרך שלי לירושלים התחילה בטיול המשפחתי השנתי שאמי החיפאית היתה מארגנת לנו באדיקות בכל אביב (עם שוך הרוחות והגשמים, מפני שאז נסעו עדיין בכביש הצר והמסוכן ההוא שהיה הדרך היחידה לבירה במשך שנים רבות). כל העסק היה מרשים מאוד, ובדרך דיברנו תמיד על המצור ושרנו באבאלוואד - בילדותי חשבתי שזאת מילה אחת. ואחר כך תמיד הלכנו למזיאון ישראל, לראות את הגולגולות של האדם הקדמון. נראה שיצא מזה משהו... דרך אחרת לירושלים מובילה מבאר שבע, בואכה חברון (אנשים כבר לא מעזים לנסוע בה היום), אל האוניברסיטה העברית: כל שבוע, במשך שלוש שנים. מבעד לחלונות האוטובוס נשקפו נופים פסטורליים, תנ"כיים כמעט, שהתחלפו אט אט במראות האינדיפאדה (הראשונה, בטח שהראשונה). אבל עם המעבר שלי לירושלים הפך הכביש ממנה לתל אביב לדרך החשובה ביותר.

ויעבור את הדרך כולה ברגל, עד לירושלים (זה ייקח לו יומיים-שלושה).

תחנה 1: אבני החיל

את הטיול מתחילים בפארק הלאומי בית גוברין. מצומת בית גוברין יוצאים לכיוון צומת נחושה וממנו נוסעים בכביש 38 צפונה. כעבור כשני קילומטרים מבחינים בצד ימין של הדרך, במרחק מה מהכביש, באבנים דמויות עמודים. כשצועדים לעברן (את הרכב אפשר להחנות בשולי הדרך הרחבים) מגלים את התווי המפולס של הדרך הרומית.

האבנים הללו הן אבני מיל – התמרורים הרשונים בהיסטוריה. המיל, 1,600 מטר בקירוב, הוא מידת מרחק רומית שמקורה בביטוי "מיליה פאסום" שפירושו אלף צעדים כפולים, ועל אבן המיל נחקקו המרחקים אל היעד הבא בדרך בצבעים מאירי עיניים. נוסף על היותן מורות מרחק, שימשו אבני המיל לוח מודעות, שבו יכלו הקיסרים לפרסם את שמם ואת מעלליהם, בעיקר את ניצחונותיהם. שיטה מצוינת כדי לזכות ביוקרה בקרב ההמונים. ובמלחמה על יוקרה, כמו בכל מלחמה, כל האמצעים כשרים: קיסרים התהדרו לא פעם גם במעשי קודמיהם, והחליפו את שם הקיסר הקודם בשמם (מה שהביא לשחיקת אבני המיל, על חשבון הנתינים המבולבלים). "איגנציו ממוריי" קוראים לתופעה הזאת בלטינית, מחיקת זיכרון בעברית.

תחנה 2: חורבת מדרס

מכאן ממשיכים בנתיב שעובר בתחומי פארק מערות עדולם, על פני גבעות עגולות המכוסות חורש טבעי ורענן, עצי אלה עבותים ועמקים המעובדים זה מאות שנים. הפארק שוכן בשולי הדרך הקדומה וצפונים בו שפע אתרים שהתקיימו בזיקה אליה. לרגל חגיגות ה-60 למדינה נטלה קרן קימת לישראל על עצמה לטפח את הפארק, בשיתוף עם תושבי האזור, המועצה האזורית מטה יהודה, רשות העתיקות ורשות הטבע והגנים. לקראת יום העצמאות – אז יוכרז הפארק רשמית על ידי קק"ל – הכשירו בו דרכים, שילטו וסימנו מסלולי הליכה ורכיבה באופניים ונתיבי נסיעה ברכב, ונערכו חפירות ארכיאולוגיות שאפשר לבקר בהן (ראו מסגרת בעמוד משמאל).

הכניסה לפארק מערות עדולם מכביש 38 נמצאת ממש מול הפנייה שמאלה למצפה משור. פונים ימינה וממשיכים לפי השילוט מדרום למושב צפריים, שם חונים ליד חורבת מדרס. ויוצאים לגלות את צפונותיה התת קרקעיות. בחורבה שרידי יישוב קדום ובהם מערת קולומ' בריום, קבר יוצא דופן דמוי פירמידה וגם מערת מסתור מרשימה, עדות לקלות החציבה בקרטון הרך, שאפשרה לתושבים להשתמש בחללים התת קרקעיים לאחסון, למגורים ולאגירת מים, ובהם

אזור חורבת מדרס

חורבת עתרי

חורבת חנות

פארק מערות עדולם | צילום: ארכיון הצילומים של קק"ל

פארק במתנה

לכבוד 60 שנה למדינה מכריזה קק"ל על פארק מערות עדולם. הפארק נמצא בשפלת יהודה, בחבל ארץ שהפיתוח בו נותר מתון. המראות שבו הפכו נדירים בארץ: נוף פתוח ורצוף, כמעט ללא הפרעה, של גבעות קרטון שרובן מכוסות בחורש טבעי וביניהן ערוצי נחלים ושדות מעובדים. הפארק כולל עשרות אתרים ארכיאולוגיים, שבהם נמצאו בעיקר שרידי התיישבות יהודית מתקופת בית שני, מימי מרד בר כוכבא ומתקופת המשנה והתלמוד.

אבל היו כוונות לפיתוח לא מבוקר של האזור, והצורך להגן על השטחים הפתוחים הללו כפי שהם הפך אקוטי. קק"ל הכינה תוכנית למתן מעמד סטטוטורי חוקי לפארק כדי להגן עליו מפני תוכניות לבניית עיר, יחמזות מסחריות ושטחי אימון של צה"ל (אם כי בקצה הפארק הצליחו אנשי נדל"ן להביא לבניית היישוב גבעות עדן), ויצרה בו מערכת דרכים לרכב, לאופניים ולהליכה המתחברת לאתרים ההיסטוריים והארכיאולוגיים המרתקים שבפארק, מתוך שמירת ערכי הטבע, הנוף והחקלאות המיוחדים לאזור, ובשיתוף פעולה עם תושבי האזור, המועצה האזורית מטה יהודה, רשות העתיקות ורשות הטבע והגנים.

אפשר לסייר בפארק במשך יום ויותר. דרכי הרכב הסלולות נגישות לכל רכב והן שדרוג של דרכי הביטחון שנפרצו לאחר מלחמת ששת הימים. כמו כן מכיל הפארק דרכי עפר לרכב שטח ושבילי אופניים (ראו מסגרת בעמוד מימין) והולכי רגל. המסלול העיקרי יוצא מצומת גבעת ישעיהו-שריגים ועובר באתרים כמו חורבת עתרי, חורבת בורגין, תל עדולם וחורבת מדרס. אתר נוסף שכדאי לבקר בו הוא משרדי קק"ל היושבים כמאתיים מטר מצפון לצומת גבעת ישעיהו-שריגים. במקום הוקם מרכז ארכיאולוגי חינוכי, בשיתוף פעולה של קק"ל ורשות העתיקות. המרכז עוסק בלימוד ארכיאולוגיה תוך שיתוף בני נוער ומבוגרים בחפירות ארכיאולוגיות הנערכות בפארק עדולם. במתחם נמצאת גם תצוגה מרשימה של מוצגים מחפירות באזור.

כתב: גידי בשן – רכז קהל ויער של הרי ירושלים בקק"ל

שך למאבק ברומאים. במקום היתה מערת קבורה נוספת, מהיפות בארץ, אך היא הושחתה בידי חרדים שהתנגדו לחפירות הארכיאולוגיות, וממנה נותרה אבן גולל מיתמת.

תחנה 3: חורבת עתרי

בהמשך מוביל הכביש המתפתל בשולי העמק המוריק אל חורבת עתרי (יש שילוט אל המקום). מחנים למרגלות הגבעה ועולים אליה ברגל. הכפר הקדום עתרי מוכר כבר מכתביו של יוסף בן מת-תיהו שמספר על הקיסר אספסיאנוס שעשה את דרכו לירושלים ופגע בארץ וביושביה, וראשוני הכפרים שתקף באזור היו עתרא וכפר ביש הסמוך אליו.

במקום נערך שיקום ושחזור בידי רשות העתיקות וקק"ל, ואפשר לסייר במסלול שעובר במבנים השונים. מכלול המגורים הצפון-מערבי שבאתר הוקם כנראה בתקופת השיא של היישוב היהודי, ימי בית שני. אז, כמו היום, חצר פנימית היתה כנראה בונטון: אפשר לזהות במבני המגורים טורי חדרים המקיפים חצרות שכאלה. הקירות החיצוניים בנויים מאבנים גדולות במיוחד, שיצרו מעין חומה לצורכי הגנה. ברחוב המגורים הראשי נמצא מקווה טהרה – עדות נוספת לאופיו היהודי של היישוב. המקום מעיד גם על חורבן היישוב: נמצאו בו שלדים של 15 בני אדם שנקברו במקום עם רכושם.

באתר נמצאת גם "מערת התבליטים", שב-מקורה היתה חדר מסתור קטן עד שהוסבה למערת קבורה בתקופה הרומית. בדפנות נחצבו שלושה כוכים ובתחתית כל אחד מהם חלל חצוב המתאים לקבורת אדם. בשרידים שהיו שייכים כנראה למבנה ציבור גדול חצובה באחת הפינות מערה שאפשר לזחול בה ולצאת בנקודה סמוכה. בתקופת מרד בר כוכבא הוקמו תחת היישוב כמה מערכות מסתור תת קרקעיות ומתקנים לאיסוף מים. על פי הממצאים בשטח גילו שאזור המגורים ננטש בזמן המרד הגדול, ומאז לא שוקם.

תחנה 4: חורבת בורגין

מעטרי ממשיכים דרומה לביקור בחורבת בורגין, שיש המשערים שהיא שרידיו של כפר ביש. שביל המסומן ירוק יוצא מחורבת עתרי ומגיע לאחר כשני קילומטרים לחורבת בורגין. אפשר לצעוד בו אך הוא מותאם גם לרוכבי אופניים (לנוסעים ברכב: שבים על עקבותינו עד הצומת שבקצה השביל המסומן בכחול ובו פונים שמאלה, בדרך המסומנת ירוק).

בחורבה התגלו שרידי ביצורים, חללים תת קרקעיים ששימשו מערכות מסתור, מערות קבר רה עם כוכי קבורה מרשימים, חללי אחסון, בורות מים, מתקנים חקלאיים ושרידים של מבני מגורים. מכיוון שהחפירות כאן בעיצומן, יש להיזהר מבורות פתוחים בקרקע שטרם כוסו.

להולכים במקטעים

פארק מערות עדולם ואתריו

- **אורך המסלול:** מחורבת מדרס, אל חורבת עתרי, המשך לחורבת בורגין ובחזרה - 10 קילומטרים.
- **משך המסלול:** 4 שעות, כולל זחילה במערות (הביאו בגדים ארוכים כדי לא להשתפשף)
- **למי מיועד:** לכולם

דרך הקיסר

- **אורך המסלול:** 3 קילומטרים
- **משך המסלול:** 3 שעות
- **למי מיועד:** לכולם, כולל חשיפת הפסיפס בחורבת חנות

אוכלים בדרך

משק יין הנס שטרנברג

- אוכל כפריים תיכוניים המוגש תחת סוכת גפנים גדולה המשקיפה אל הנוף.
- גבעת ישעיהו
- ☎ 02-9990162
- לא כשר

הגלריה של סבא

- ארוחות כורדיות מלאות וגלריה של פיסול בברזל
- צפריים
- ☎ 02-9911212
- הגלריה פתוחה כל יום, כל היום; המסעדה פתוחה בהזמנה מראש (בעיקר לקבוצות)

הבית של אבי

- אוכל כורדי המוגש במבנה עץ בגן של עצי פרי ונוי, כולל קוביה, ממולאים,
- סלטים, בקר, עוף, אורז ועוד
- גבעת ישעיהו
- ☎ 02-9991420, 052-8449319
- בהזמנה מראש (לקבוצות), סגור בשבת
- כשר למהדרין

יקב קלע דוד

- זוג מקסים (עמוס ואסנת) מנהל את המקום ומייצר יינות לבנים ושמן זית. בתיאום מראש אפשר לקנות במקום גם לחמים, גבינות, חמוצים ועוד
- בכניסה לגבעת ישעיהו
- ☎ 02-9994848, 057-7767097
- לקניית יין - 13:00-9:00
- שבת 9:00 עד הערב, א"ה
- בתיאום מראש. קניית מזון - בתיאום מראש
- כשר

באופניים: חוצה עדולם

עבור רוכבי אופניים והולכי רגל פיתחה קק"ל שביל חוצה פארק מצפון לדרום, המורכב מדרכי רכב שטח ושבילי סינגל. רכיבה על השביל הזה דורשת מיומנות מסוימת, אך הוא מתאים לרוב רמות הרכיבה. המסלול הקצר, שאורכו כ-13 קילומטר, יוצא מתחנת הדלק האלה, מעפיל להר שוכה, משם בסינגל נוח לנחל שוכה, וחזרה על ציר הנחל לתחילת המסלול. המסלול הארוך, כ-23 קילומטר, כולל המשך לחורבת עתרי ולחורבת בורגין במערכת סינגלים וחזרה לנקודת ההתחלה דרך ציר נחל חכליל (הציר הראשי). בקרוב יושלם השביל עד לצומת בית גוברין, ויציע מסלול באורך של כ-28 קילומטר (בכיוון אחד). בשל אורכו הוא יורכב ממספר צבעי סימון שבילים, אך שלטי קק"ל ישמרו על הכיוון ועל הרצף.

■ **מפה:** מפת פארק עדולם, ובה גם סימוני שבילי האופניים השונים, תועלה בקרוב לאתר קק"ל www.kkl.org.il, ומשם תוכלו להוריד להדפסה ולקחת לדרך.

תחנה 5: דרך הקיסר

אם נחפז להיצמד אל התווי הקדום של הדרך העולה ירושלימה, נשוב אל כביש 38 ונמשיך בו צפונה. מעט מצפון ליישוב גבעת ישעיהו ניצבות מעברו השמאלי של הכביש עוד כמה אבני מיל בין כמה ברושים זקופים. בצומת האלה פונים מזרחה לכביש 375, המקביל לתווי דרך קדומה הנמשך לאורך עמק האלה, ומתחילים לטפס בשיפולי ההר.

כשמונה קילומטרים אחרי צומת האלה נמצא מימין לדרך חניון קק"ל המכונה "בית הבד". זוהי נקודת היציאה למסלול המטפס במעלה הרומי הקדום "דרך הקיסר", שעובר תחילה מדרום לכביש ובהמשך חוצה אותו צפונה. מסלול ההליכה עטור עצי חורש ואורנים ולאורכו נראים קטעים מהמעלה הרומי שבו טיפסו רבבות עולי הרגל - חציבות ברורות בסלע העשויות מדרגות שטוחות. לא ברור אם המדרגות היו חשופות בעבר והיו הדרך עצמה, או אם רוצפו באבנים שטוחות שהונחו באלכסון ויצרו שיפוע מתון ורצוף. בכמה נקודות נמצאים בורות מים חצובים שסיפקו מקור לשיברון צימאונם של אדם ובהמה.

בראש המעלה, מצפון לכביש 375 ובצמוד אליו, נמצאים שני אתרים מעניינים. הראשון הוא גבעת תלולה קטנה, שמבט מקרוב יגלה כי היא עשויה כולה אבנים שהונחו בערימה. על פי המסורת הביזנטית בנקודה זו נקבר ראשו של גולית לאחר שנערף בידי נער אדמוני יפה עיניים. קבר גולית לא נועד להנציח את הענק הפלשתי, אלא את ניצחונו של דוד, הדבק בדבר האלוהים. למשמעות הניצחון אולי התחברו עולי הרגל גם מכיוון אחר - הם ניצחו את העלייה.

בסמוך לגל האבנים הגדול נמצא האתר השני: שרידי חורב בה מהתקופה הרומית-ביזנטית הקרויה חורבת חנות, שכשמה

כן היא: נקודת חנייה על הדרך. האתר עבר חפירה ושיקום חלקי בשנה האחרונה בידי קק"ל וצפוי טיפול נוסף בשנה הקרובה. כדאי להצטייד מראש במטאטא ולחשוף פסיפס יפה של כנסייה מקומית קטנה הקבור תחת כיסוי החול (הקפידו לכסות את הפסיפס כדי שישמר).

תחנה אחרונה: עיר הקודש

מחורבת חנות המשיכה דרך עולי הרגל במעלה השלוחה המתונה. אפשר לראות את המשך המדרגות הרומיות לצד הכביש המקשר בין חורבת חנות לצור הדסה. הדרך המשיכה מדרום לשטחו של הכפר חוסן ובתווי הכפר אל-ח'דר עד לעיר בית לחם. משם, לאורך קו פרשת המים, היא טיפסה צפונה, אל ירושלים, אך היום אי אפשר ללכת בתווי הזה.

אנחנו נפנה מכביש 375 שמאלה (צפונה) אל עבר עין קובי, שגם הוא עבר שיקום ושימור בידי קק"ל. הפנייה נמצאת כמה מאות מטרים אחרי הכניסה המזרחית ליישוב צור הדסה (השילוט מורה על פארק בגין). לצדו של עין קובי התגלתה כנסייה צלבנית שייכתן ששימשה גם חאן דרכים בדרך המשנית שעברה כאן לירושלים, ובאזור יש כמה מסלולי הליכה מעגליים בחורש טבעי.

משם אפשר להמשיך ברגל, אך יש גם דרך רכב (סימון שבילים ירוק) החוצה את ערוצו העמוק של נחל רפאים, מעפילה על גדות הצפונית של הנחל ומסתיימת במושב עמינדב הסמוך לירושלים. למי שעולה לירושלים בעקבות עולי הרגל מכל הזמנים, כדאי להגיע לתחנה הסוף פית: גן העופל, מדרום להר הבית, שבו התגלו שרידי רחוב הרודיאני. נדמה שאפשר עדיין לשמוע שם את רחש עולי הרגל הנחפזים בדרכם למקדש. ☉

יותם יעקבסון - מורה דרך בארץ ובחו"ל, כותב ומצלם

→ אבן מיל

